

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ПЕРЕТВОРЕННЯ ЇХ В ОСОБИСТІСНО - МОРАЛЬНІ ПЕРЕКОНАННЯ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анатолій ТУРЧАК, Ірина ТАРАН (Кіровоград)

У статті визначено окремі напрями формування особистісного ставлення майбутніх вчителів до морально-етичних цінностей і норм та перетворення їх в особистісно-моральні переконання з метою виховання учнів загальноосвітніх шкіл в умовах полікультурного середовища.

В статье определены некоторые направления формирования личностного отношения будущих учителей морально-этическим ценностям и нормам и преобразование их в личностно-моральные убеждения с целью воспитания учеников общеобразовательных школ в условиях поликультурной среды.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя, особистісно-моральні переконання, полікультурне середовище, морально-суспільні цінності.

Питання полікультурного виховання молоді, формування моральної самосвідомості, громадянської позиції, активного й відповідального ставлення до життя є одними з пріоритетних у процесі гуманізації людського суспільства. Життя людини у сучасному полікультурному середовищі проходить як суперечливий і динамічний процес, що вимагає від кожної особистості засвоєння правил і норм соціальної поведінки та індивідуальної співпраці, особливостей духовного та матеріального співжиття відповідно до власних можливостей, переконань та рівня культури.

Світ сьогодні об'єднаний турботою про виховання громадянина всієї планети. Інтенсивно розвивається міжнародний освітній простір, тому світове співтовариство прагне до створення глобальної стратегії освіти кожної особистості незалежно від місця її проживання й освітнього рівня. Усі країни об'єднує розуміння, що сучасна освіта має стати міжнародною; шкільна й університетська освітні рівні набувають рис полікультурної освіти, яка розвиває здатність оцінювати явища з позиції іншої людини, різних культур, іншої соціально-економічної формації, створює полікультурне середовище [5].

Актуальність проблеми полягає у необхідності визначити окремі напрями для виховання морально-етичних норм майбутніх учителів, виходячи з реалій сьогодення й орієнтуючись на перспективні завдання, що визначені у нормативних документах (закони України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про вищу освіту”, Державна програма „Вчитель”, Національна доктрина розвитку освіти України, Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепція національного виховання студентської молоді та ін.) та посилені визнанням вчителя-професіонала як дієвого носія морально-етичних

норм у полікультурному суспільстві.

Водночас для якісного оновлення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах вагомого значення набуває приведення змісту професійної підготовки майбутніх учителів до вимог сучасного суспільства та змін, що відбуваються у духовно-моральній культурі людства. У цей контекст вплітається необхідність розвитку морально-етичних якостей і формування моральної компетентності майбутніх учителів через функціонування освітніх програм нового покоління [4].

Різні аспекти формування етичних норм, моральної культури особистості розглядаються у наукових працях таких авторів як І. Бех, Т. Білоус, Г. Блазій, О. Дубасенюк, Н. Молодиченко, Н. Рогожкова, Л. Хоружа, О. Юргелевич, О. Яцій, І. Ящук та ін.

Проблемами формування етичної культури, моральної саморегуляції, загальнолюдських якостей майбутніх учителів у процесі професійної підготовки займалися такі науковці: С. Гаряча, О. Дубасенюк, Г. Кардаш, Г. Ксензова, Л. Олексюк, Н. Павлик, Л. Хоружа, О. Яцій; проблеми виховання морально-духовних цінностей молоді вивчали Г. Бондаренко, Т. Вечерок, С. Волочай, Т. Климчик, О. Олексюк, О. Хорошайло; моральне виховання в українських навчальних закладах досліджували О. Матвієнко, І. Мишишин, М. Стельмахович, Ю. Щербяк; формування морально-етичної культури особистості у навчальних закладах різного типу розглядали В. Бездухов, Р. Гуртовська, О. Гордійчук.

Пошук новітніх технологій навчально-виховного процесу не може обмежуватись сукупністю педагогічних вимог, правил та прийомів, які здебільшого спрямовані на досягнення суто дидактичних завдань. Поряд зі спеціальною підготовкою вища школа покликана сформувати духовно багату, інтелектуально розвинену, ціннісно зорієнтовану особистість, спроможну діяти і творити за законами краси та добра. Досягнення зазначених завдань можливе лише на підґрунті визначення і культивування серед майбутніх учителів найбільш пріоритетних моральних цінностей [1].

Посилення етико-психологічної підготовки майбутніх вчителів, спрямовані на регулювання системи моральних відносин на різних рівнях педагогічного процесу і налагодження здорового морально-психологічного клімату шкільного колективу є об'єктивною необхідністю удосконалення всієї системи освіти. Особливої уваги заслуговує дослідження найбільш оптимальних шляхів підготовки вчителя до взаємодії з учнями на доброзичливих гуманістичних засадах у різних підсистемах навчально-пізнавальної, репродуктивної і творчої діяльності.

Майбутні учителі мають стати для дітей та учнівської молоді прикладом етичних настановлень та моральної поведінки, що передбачає необхідність забезпечення їхньої готовності до систематичної роботи над удосконаленням власної моральної сфери. Все це, безперечно, активізує проблему виховання у майбутніх фахівців морально-етичної культури. Адже, моральна культура є комплексом особистісних якостей вчителя, що відображають систему його відносин до самого себе, найближчого соціального оточення та макросередовища, включаючи суто етичні, соціально-культурні, соціально-економічні, соціально-правові, соціально-політичні та екологічні аспекти, бо всі вони, в тій чи іншій мірі, мають етичний сенс.

Основним критерієм моральної культури вчителя є його реальні вчинки. Це відстоювання загальнодержавних та національних інтересів, піклування про примноження суспільного блага, відстоювання справедливих відносин між суб'єктами діяльності, чуйність і такт по відношенню до інших, які, насамперед, утворюються на підґрунті доброзичливих почуттів, моральної свідомості і гуманістичного мислення [1].

В методичній літературі науковці виділяють ряд функцій для досягнення позитивного результату при перетворенні морально-етичних норм в особистісно моральні цінності.

Виховна функція ставить за мету перетворити морально-етичні норми поведінки майбутніх вчителів в особистісно-моральні цінності.

Ціннісно-нормативна функція відповідає за дотримання майбутнім педагогом загальнолюдських цінностей і виступає як система обов'язкових норм і вимог до всіх сторін життєдіяльності суспільства.

Комунікативно-регулятивна функція культури міжособистісного спілкування покликана регулювати соціальні контакти особи з представниками різних національностей у колективі та суспільстві. За сприятливої соціально-психологічної атмосфери вона стимулює прагнення людини до налагодження дружніх стосунків серед представників різних національностей, сприяє подоланню психологічних перешкод у міжнаціональних контактах [3]. Проаналізувавши літературні джерела можемо засвідчити, що процес перетворення морально-етичних норм в особистісно-моральні цінності це явище тривале і таке, що включає чотири етапи: ментальний, статусний, діяльнісний та оцінний. Тривалість та позитивна результативність перебігу кожного з цих етапів залежать від створення сприятливих умов. У даному випадку такими, на наш погляд, є: особистісно орієнтоване виховання й навчання студентів; мотивація всіх учасників педагогічного процесу в отриманні позитивного кінцевого результату; наявність системи діагностики, адекватної проблемі, що розв'язується;

психологічна підтримка студентів; особливості навчально-виховного матеріалу; специфіка корекційно-дидактичних форм і методів; рівень соціальної зрілості майбутніх педагогів; професійна компетентність керівників виховного процесу; зв'язок з представниками різних національностей та інші [2].

Отже, процес перетворення морально-етичних норм в особистісно-моральні цінності – це системне психолого-педагогічне явище, перебіг якого залежить не лише від зовнішніх чинників (компетентні викладачі, належні умови, наявність полікультурного середовища, методична база та інші), й від внутрішніх (особистісна позиція студентів, ставлення до представників різних національностей, рівень пізнавальної активності майбутніх педагогів, їх життєвий досвід тощо). Ці зовнішні і внутрішні чинники та особливості розвитку студентського колективу ми враховували при визначенні завдань, що мають виконуватись на кожному з етапів становлення особистісно-моральних цінностей.

Так, перший, ментальний етап передбачає виконання наступних завдань: 1) вивчення національного (соціального) складу студентської групи; 2) визначення рівня сформованості їх моральної свідомості; 3) виявлення основних ознак ментальних особливостей моральної поведінки представників різних національностей.

Другий, статусний етап є основним в аспекті вивчення статусу кожного студента у групі. Важливо прослідкувати, чи не впливає наявність ментальних ознак того чи іншого представника групи на його статус. Виконати це завдання, з точки зору провідних науковців, допоможе застосування традиційних діагностичних методик (спостереження, бесіди, опитування та інші).

На третьому, діяльнісному етапі передбачається впровадження у навчально-виховний процес спецкурсів, вивчення яких дозволить студентам дізнатися про історичне минуле, культуру (матеріальну й духовну), менталітет, проблеми тієї чи іншої нації, пізнавальна спрямованість тощо. Такі спецкурси повинні відтворити комплексний підхід до виконання завдань виховання культури міжнаціонального спілкування у студентів. Слід зауважити, що відповідні спецкурси покликані не лише підвищити етнокультурну поінформованість майбутніх педагогів, а й розкрити особливості розвитку національних груп як громад, основні напрямки й технології роботи з національними спільнотами в умовах полікультурного середовища. На діяльнісному етапі корекційного спрямування повинна проводитися спеціальна робота з корекції негативного, інколи агресивного ставлення до представників інших національностей та їх культурного спадку, подолання комунікативних бар'єрів між студентами, формування національного самоствердження молоді тощо.

На останньому, оцінному етапі відбувається переоцінка поглядів кожного студента щодо самого себе та представників інших національностей.

В індивідуальній моральній свідомості система моральних цінностей визначається єдністю двох сторін-знань, моральних принципів та норм, виражених в абстрактно-логічних поняттях, емоційних переживаннях пов'язаних з конкретно-образними уявленнями про моральне й аморальне [2]. Адже за допомогою перших, а саме, через донесення моральних принципів та цінностей, виражених в абстрактно-логічних поняттях, ми впливаємо на раціональний рівень моральної свідомості; через другу групу чинників, пов'язаних із конкретно-образними уявленнями про моральне й аморальне здійснюємо вплив на емоційно-почуттєвий рівень свідомості.

Найбільш актуальним, на наш погляд, може бути дотримання принципів, які спрямовані на посилення впливу на становлення моральної особистості. Розглянемо їх:

1. принцип системності – об'ємний принцип дидактики, який тут набуває особливого значення і в теорії виховання. Він проявляється у створенні координати умов, в якій і забезпечується система виховного впливу на основі безперервності, досягнення логічної послідовності, перетворення останнього у цілісний процес, що триває впродовж всього життя. Він включає нероздільність навчання й виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкованості змісту, формуванні гармонійної всебічно розвиненої особистості;

2. принцип єдності морального виховання з політичним, трудовим, правовим, естетичним. У ньому наявні взаємопроникнення, взаємозумовленість, з огляду на те, що моральність є основою будь-якого виховання. Власне чого варте політичне виховання без присутності морального аспекту? Це означає формування демагога: в соціальному плані – неповноцінне. Виховання естетичне без активної моральної свідомості створює небезпеку формування егоїста;

3. принцип диференціації й індивідуалізації полягає у врахуванні при проведенні виховної роботи фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального рівнів розвитку вихованців; у стимулюванні активності, у розкритті творчої індивідуальності кожного;

4. принцип діяльнісного підходу, тобто опора на будь-яку діяльність вихованців. Безцінне значення має і власне моральна діяльність – обмін вчинками. Саме у процесі такої діяльності розвиваються моральні потреби й здібності.

Формування моральних поглядів, почуттів, переконань та ідеалів вихованця не зводиться лише до засвоєння просто знань або моралізування. Справжній педагог розуміє, що слід налаштовувати себе

на кропітку, нележку, творчу працю. Адже моральні норми, цінності, ідеали мало завчити, їх треба глибоко осмислити, відчувати й пережити [2].

Отже, впливаючи на моральність майбутніх вчителів, важливо досягти логічної соціалізації процесу їх підготовки до професійної діяльності. При цьому для досягнення позитивного результату необхідно: розкрити моральний потенціал особистості майбутнього фахівця, встановити межі та можливості його удосконалення; визначити рівні розвитку раціонального і емоційно-почуттєвого рівнів моральної свідомості майбутнього педагога (культури моральних почуттів, етичного мислення та волі, стійкість моральних поглядів і переконань); застосувати форми та засоби соціального впливу, які сприяли б повноцінному процесу індивідуалізації, розвитку моральної свідомості майбутнього вчителя; вирішити проблеми культури дискусії, допомагати студентам навчатися, діяти, працювати за законами демократії, через відношення всієї їх життєдіяльності до власне морально-етичного досвіду (школи мистецтва дискусії, діалогічні клуби, дозвільні дискусійні клуби тощо); науково і авторитетно керувати процесом виховання морально-етичних цінностей і норм та перетворенням їх в особистісні моральні переконання.

У висновку слід підкреслити, що етична освіта має велике значення, для формування моральної самосвідомості майбутнього вчителя, його громадянської позиції і відповідального ставлення до процесу гуманізації суспільства. Це формування у кожного громадянина моральних поглядів, понять, ідеалів, а потім перетворення їх у особистісні переконання. І здійснюється це через просте набуття етичних знань, навіювання, і закінчується складними процесами: формування переконань – знань, овіяних пристрастю, та моральних почуттів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арзамасцева Н. Т. Общекультурная компетентность будущих специалистов как важный фактор их профессиональной подготовки // Подготовка специалистов в области образования. – СПб.: РГПУ им. А.Герцена, 1999. – 256с.
2. Вознюк Н. Етико-педагогічні основи формування особистості: навчальний посібник для студентів ВНЗ.-К.: Центр навчальної літератури, 2005.-196с.
3. Донцов А. Моральна культура вчителя: (Монографія). -Харків, 2008.- 240с.
4. Москальова Л. Ю. Виховання морально-етичної культури учителів засобами сакральної етики http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/volkova_pedagogika/part5/5501.htm
5. http://pidruchniki.ws/12281128/pedagogika/osvitniy_svitoviy_prostir

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Турчак Анатолій Леонідович – кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, декан факультету фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: фізичне виховання учнівської та студентської молоді

Таран Ірина Миколаївна – вчитель англійської мови НВК «Кіровоградський колегіум», пошукач кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: підготовка майбутніх вчителів до формування моральної свідомості учнів в умовах полікультурного середовища